

МОДЕЛЬ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ: ОБ'ЄКТИВНА НЕОБХІДНІСТЬ ЗМІНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ І ЗАГРОЗ

АНОТАЦІЯ. У статті наголошено на необхідності посилення державного управління та державного регулювання в умовах глобальних фінансових ризиків. Розглянуто різні точки зору з приводу пріоритетності державного управління та державного регулювання. Доведено доцільність вирішення питання про зміну моделі державного регулювання, виправлення національних моделей державного регулювання економічного розвитку. Проблема формування ефективної держави залишається важливою особливо для перехідних економік. У статті охарактеризовано модель державного регулювання України, визначено її риси та ті інституційні трансформації, які є першочерговими для її зміни.

КЛЮЧОВІ СЛОВА. Глобалізація, глобальні виклики та загрози, фінансові ризики, державне управління, державне регулювання, моделі державного регулювання, інституціоналізм, ефективна держава, низхідна стадія великого циклу, сучасна модель державного регулювання в Україні, інституційні трансформації.

АННОТАЦИЯ. В статье отмечается необходимость усиления государственного управления и государственного регулирования в условиях глобальных финансовых рисков. Рассмотрены различные точки зрения по поводу приоритетности государственного управления и государственного регулирования. Доказана целесообразность решения вопроса об изменении модели государственного регулирования, исправления национальных моделей государственного регулирования экономического развития. Проблема формирования эффективного государства остается важной особенно для переходных экономик. В статье охарактеризована модель государственного регулирования Украины, определены ее черты и те институциональные трансформации, которые являются первоочередными для ее изменения.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА. Глобализация, глобальные вызовы и угрозы, финансовые риски, государственное управление, государственное регулирование, модели государственного регулирования, институционализм, эффективное государство, нисходящая стадия большого цикла, современная модель государственного регулирования в Украине, институциональные трансформации.

ABSTRACT. The article emphasizes the need to strengthen governance and government regulation of global financial risks. The different points of view about the priority of governance and regulation. We prove the feasibility of a decision on the change of state regulation, amendment of national model of state regulation of economic development. Shaping an effective state is important especially in transition economies. The article described a model of state regulation of Ukraine, by its characteristics and those in institutional transformation, which is a priority for its change.

KEYWORDS. Globalization, global challenges and threats, financial risk, governance, government regulation, state regulation model, institutionalism, effective government, a large downward phase of the cycle, the current model of state regulation in Ukraine, institutional transformation.

Зростання масштабів національного і світового виробництва, ускладнення господарських зв'язків і фінансово-кредитних відносин, процеси глобалізації та охоплення загальними кризовими явищами усіх країн світу, неспроможність ринкового механізму до вирішення складних економічних проблем через механізм саморегулювання економіки радикально змінюють роль держави в економіці.

Вперше про необхідність державного управління економікою висловився Дж.М. Кейнс. У наступних економічних теоріях ідею державного управління економікою не відкидали, але модифікували. Основні економічні школи погоджуються з необхідністю державного управління ринковою економікою, але виражають різні думки з приводу сфер, масштабів, обсягів та методів такого управління.

Так, послідовники кейнсіанської теорії (неокейнсіанці, посткейнсіанці), підкреслюють неспроможність ринкового механізму забезпечити рівновагу економічної системи та необхідність державного управління економікою у всіх фазах економічного циклу з метою досягнення тривалого економічного зростання.

Представники «неокласичного синтезу» підтримують використання різноманітних методів державного регулювання (а не державного управління) з метою досягнення ідеальної моделі функціонування економіки — моделі загальної економічної рівноваги.

Сучасні послідовники класичної та неокласичної школи — неоконсерватори, неоліберали, монетаристи, прихильники теорій «економіки пропозиції», «раціональних очікувань» вважають, що державне втручання в економіку повинно бути мінімальним,

держава повинна лише створювати умови для максимально вільного функціонування ринкової економіки. Разом з тим вони визначають грошово-кредитну політику як найважливіший метод здійснення економічної політики держави. Також представники неоліберального напрямку визнають необхідність поєднання державного регулювання економіки із реалізацією принципів економічної свободи, повнішим використанням ринкових механізмів і вільної конкуренції.

Представники інституціоналізму (та неоінституціоналізму) вважають ключовим економічним інститутом і основою сучасного суспільства державу, яка здійснює активну соціальну політику, проводить індикативне планування та регулювання господарського життя. Держава проводить інституціональну політику, спрямовану на формування нових або трансформацію існуючих інститутів власності, а також соціально-політичних, правових, фінансових та інших інститутів, які визначають соціально-економічний розвиток країни.

Відомими є теорія «змішаної економіки» П.Самуельсона та теорія «інформаційного суспільства» Дж. Гелбрейта, у яких сучасна економіка розглядається як поєднання ринку та плану, ринкової і плануючої підсистем, монополії і конкуренції, державного, корпоративного і приватного підприємництва.

Таким чином, економічною наукою доведено і практикою підтверджено, що без державного управління неможливо підтримувати стабільні темпи економічного розвитку.

«Державне управління — не тільки організаційно-управлінська діяльність, це органічно цілісна система інструментів, за допомогою яких держава досягає відповідних цілей і вирішення соціально-економічних і політичних проблем» [1, с. 152].

Основними функціями управління є організація, координація, планування, регулювання, кадрове забезпечення, контроль. Державне регулювання є однією із функцій державного управління. Також державне регулювання є складовою державного управління [1, с. 139].

У науковій літературі висловлюються різні точки зору з приводу більшої вагомості, пріоритетності державного управління або державного регулювання.

Так, глобалізація початку XXI ст. обумовлює особливі риси циклічності, викликає глобальні фінансові ризики, що вимагає розробки і впровадження ефективної системи глобального антициклічного (антикризового) управління. «Аналіз антикризових заходів, що проводяться у розвинених країнах, характери-

зує одну важливу особливість — активізацію ролі держави як визначального і вирішального інституту в системі заходів антикризового управління економікою...не ринок, а держава була й залишається головним організуючим началом стабільного функціонування національної економіки та досягнення суспільного добробуту...Важливим...є сприйняття положення про державне антикризове управління економікою, а не її регулювання, що обумовлено наступним...По-перше, в умовах кризи потрібні активні дії держави, а не рекомендації. По-друге, в умовах поглиблення глобалізації національні економіки країн перетворились в конкурентних гравців на світовому ринку, де паралельно вже господарюють транснаціональні корпорації. По-третє, технологічна та інформаційна революції супроводжуються ствердженням нових взаємовідносин між суб'єктами господарювання як по вертикалі, так і по горизонталі. Активний розвиток мережевих структур сприяють прискоренню мобільності руху особливо фінансового капіталу, ... створюють умови фінансових спекуляцій та мутації державних та економічних інститутів» [2, с. 84–85].

Інші дослідники висловлюють інше бачення проблеми. «Із переходом до капіталістичних ринкових відносин поняття державного регулювання поступово витіснило поняття державного управління, залишивши йому лише управлінські функції відносно об'єктів, що знаходяться в державній власності, а решту галузей та сфер охопило державне регулювання. Саме через систему державного регулювання мають, з одного боку, забезпечуватися досягнення основних макроекономічних цілей: економічна ефективність, конкурентоспроможність, стабільне економічне зростання, соціальна справедливість, грошово-валютна і фінансова стійкість, однорідне підприємницьке середовище, рівність підприємницьких можливостей, вільний перелив капіталів, відкрита конкуренція, а з другого — створюватися умови для діяльності суб'єктів та об'єктів управління в напрямі, що є бажаним для держави і за яким відбуватиметься розвиток економічної моделі країни у цілому» [3, с. 3].

Традиційно у наукових джерелах відзначаються три основні моделі державного регулювання: неокейнсіанська, неокласична, монетарна [4, с. 157].

Неокейнсіанці вважають актуальною кейнсіанську модель активного втручання держави в економіку через такий важливий інструмент, як бюджетно-податкова політика.

Неокласики відзначають раціональну поведінку сучасних суб'єктів ринкової економіки, яка базується на економічній інформації, на очікуваних прогнозах та передбаченнях і, таким чином, сучасні господарюючі суб'єкти мають можливість раціонально побудувати свою економічну поведінку, із-за чого потреба у державному регулюванні економікою є мінімальною.

Монетаристи вважають основним інструментом впливу держави на ринкову економіку грошово-кредитну політику. Через регулювання грошового обігу, на їх думку, відбувається регулювання всієї економіки.

Однак в останні роки модель державного регулювання у багатьох країнах світу, у тому числі і в Україні, демонструє неспроможність забезпечення макроекономічної стабільності, досягнення економічної ефективності і соціальної справедливості, зростання добробуту населення. Держава виявляється нездатною у повній мірі ефективно виконувати свої функції, і перш за все у економічній, фінансовій, соціальній сферах. Виконання державою цих функцій ускладнюється через величезні вимоги і загрози, породжені процесами глобалізації і глобальною циклічністю, поширенням загальних кризових явищ [3, с. 3]. Таким чином, доцільно вирішити питання про зміну моделі державного регулювання, виправлення національних моделей державного регулювання економічного розвитку.

Вважаємо закономірним, що велика кількість сучасних економістів — дослідників розглядають інституціоналізм як перспективний напрям економічного аналізу та теоретичну базу для трансформації моделі державного регулювання. Одні економісти стверджують, що без інституційної теорії неможливо здійснювати економічну політику держави; [1, с. 19–20] інші впевнені, що неокласичні та кейнсіанські підходи не спроможні забезпечити досягнення макроекономічної рівноваги у сучасних умовах із-за занадто спрощеного розуміння функціонування економічної системи, і саме інституційні фактори економічного розвитку створюють передумови для сильних ринкових стимулів; є дослідники, які впевнені, що у країнах з більш «сильною» інституційною структурою вплив дестабілізуючих макроекономічних факторів є менш суттєвим, ніж у країнах зі «слабкими» інститутами; також сучасні науковці зазначають, що актуальною залишається проблема розробки інституціональної теорії формування ефективної держави, що передбачає дослідження впливу держави на економіку та оцінювання її ефективності як суб'єкта владних повноважень [4, с. 491].

Проблема формування ефективної держави залишається важливою особливо для перехідних економік. У таких економіках актуальним є питання «...інверсії функцій ринку і й державного регулювання економіки в контексті глобальних тенденцій постіндустріального розвитку людської цивілізації... Тому варто чітко визначитися у питаннях про масштаби, сфери, механізми й інструменти державного втручання у розвиток національного господарства як складової глобальної економічної системи перехідного типу» [5, с. 21].

Важливо також підкреслити, що зараз світова економіка функціонує у період дії низхідної стадії великого циклу (хвилі) М. Кондратьєва. Дія цієї стадії розпочалася у 2007 році й триватиме не менш як 25 років [3, с. 3–4]. Таким чином, сучасні глобальні виклики і загрози спричиняють системний вплив на розвиток світових і національних господарських систем і процесів, посилюють неспроможність державного регулювання економіки, нестабільність і непрогнозованість фінансово-економічних явищ.

Потрібно розуміти, що у таких об'єктивно несприятливих умовах є можливість багатоваріантного розвитку: або трансформувати модель державного регулювання з метою оновлення національної економічної моделі і її пристосування до світових і національних потреб, або законсервувати стару модель державного регулювання, яка руйнує національну економічну модель, приводить до її занепаду. Останній варіант є небажаним, оскільки модель державного регулювання має відповідати сучасним потребам розвитку продуктивних сил суспільства. Модель державного регулювання повинна не гальмувати, а сприяти розвитку продуктивних сил, удосконаленню механізму господарювання.

Вважаємо, що сучасна модель державного регулювання України, по-перше, не повинна бути моделлю державно-монополістичного, кланово-олігархічного капіталізму, а має бути постіндустріальною моделлю народного капіталізму; [3, с. 5–6] по-друге, нова модель державного регулювання не повинна базуватися на жорстких, директивних методах управління національною економікою, на прямих, позаекономічних методах втручання держави в процеси господарювання на рівні всіх суб'єктів економіки. Мають бути застосовані недирективні методи регулювання національної економіки; по-третє, держава за допомогою різних методів, форм, інструментів своєї діяльності повинна сприяти не збільшенню могутності великого фінансово-промислового, банківського капіталу з монополною природою, які повністю контролюють рух фінансових

потоків, кардинально змінюють структуру власності, сфери обміну і розподілу, а також соціально-економічну структуру суспільства, а повинна сприяти зародженню та процвітанню заможного середнього класу, розвитку малої та середньої буржуазії, яка є інноваційною і креативною.

Створення сучасної моделі державного регулювання в Україні вимагає проведення ряду інституційних трансформацій: зміни відносин та прав володіння, розпорядження, користування і управління власністю; утвердження норми недоторканості права приватної власності і майна; підтримка цивілізованого підприємництва і чесної, сумлінної конкуренції, усунення авторитарних підходів до державного регулювання і управління; розвиток державно-приватного підприємництва, державна підтримка через інструменти, методи державного регулювання підприємців-новаторів, економічних свобод для малої і середнього бізнесу; широкий розвиток дрібної і середньої трудової приватної власності; удосконалення місцевого самоврядування.

Література

1. *Малий І.Й., Диба М.І., Галабурда М.К.* Держава і ринок: філософія взаємодії. — К.: КНЕУ, 2005.
2. *І.Й. Малий.* Інституційні зміни та довіра в системі антикризового управління економікою України // Державне антикризове управління національною економікою: світовий досвід та проблеми в Україні // Формування ринкової економіки. Зб. наук. праць, спец.випуск. — К.: КНЕУ, 2010.
3. *О.І.Соскін.* Роль державного регулювання у формуванні сучасної економічної моделі: зміна імператива в умовах хаосу // Економічний часопис — XXI. — 2013. — №1–2.
4. Державне антикризове управління національною економікою: світовий досвід та проблеми в Україні // Формування ринкової економіки. Зб. наук. праць, спец. випуск. — К.: КНЕУ, 2010.
5. *В.Г. Бодров.* Антикризове управління національною економікою в умовах глобальних ризиків // Державне антикризове управління національною економікою: світовий досвід та проблеми в Україні // Формування ринкової економіки. Зб. наук. праць. Спец. випуск. — К.: КНЕУ, 2010.

Статтю подано до редакції 14.11.13